

ENNIVALÓ ELLENSÉG

Az ősidők háborúitól a jelenkori kannibalizmusig

Az élet: küzdelem! – gyakran hallhatjuk ezt a már-már közhelynek számító madáchi mondatot, mely megcáfolhatatlan igazságból fakad. A földi élőlények világa, az élet fennmaradása, a darwini evolúció javarésze a létért való küzdelmen alapszik. A küzdelem, a fennmaradásért vívott harc sokféle lehet, sokszor szinte felismerhetetlen, de ha leegyszerűsítjük a dolgokat, akkor láthatjuk, hogy minden egyes élőlény létezése első pillanatától kezdve szüntelenül harcol az elmúlás, a halál ellen. Ez a harc gyakran a klimatikus körülmények ellen összpontosul, de jellemzőbben más élő szervezetek ellen

A legegyszerűbb példákkal élve: az erdő növényei egymással versengve, egymást elnyomva törekednek az éltető világosság felé, gyökereik a szomszédos növények gyökereivel küzdve igyekeznek szert tenni a szükséges tápanyagok-

ra, nedvességre, míg az állatvilágra legjellemzőbb az, hogy „mindenki meg akar enni valakit”. Ez a „valaki” aztán lehet növény, állat vagy valamiféle mikroba. Természetesen vannak kivételek, de ezek ugyancsak ritkák. A legtöbb kivételnek tū-

nő organizmusról tüzetesebb vizsgálatok során előbb-utóbb csak kiderül, hogy ha csak passzívan is, de részes valamilyen harcban, melyet a túlélésért, fájának fennmaradásáért vív.

A legveszedelmesebb ellenfél

Az ember sem kivétel – sőt, talán mi szolgáltatójuk a legszemléletesebb példákat arra, hogy az élet tényleg küzdelem! Ne is gondoljunk most azokra a háborúkra, melyek a jelenben és az elmúlt néhány száz évben dúltak világunkban. Túlságosan könnyű azok indítóokait megérteni, s még könnyebb állást foglalni valamelyik fél oldalán. Nézzük inkább a dolgot a természetkutató szemszögéből!

Mi készített bennünket már ősember korunkban, hogy ilyen „harcosak” legyünk? Kétségtelen, hogy a félelem. Fél-

A Bayer folyó vidékén, Új-Guinea közepében a vörös orr nem mulatságos. Gazdája éppen az ellenkező hatást igyekszik kiváltani: „Reszkessetek, ellenségeim!”

tünk attól, hogy nem lesz mit ennünk, elveszítjük párunkat, családunkat, valami vagy valaki elűz barlangunkból, nem lesz hely számunkra a tűz körül. Legnagyobb ellenségünk nem a barlangi medve vagy valami más ijesztő ragadozó, hanem annál sokkal veszedelmesebb fenevad: egy másik csoportba, törzsbe tartozó rivális fajtársunk, a másik ember volt. A ragadozókat el lehetett riasztani égő fáklyával, aránylag könnyű volt csapdába, verembe ejteni vagy akár közelharcban, akár messzebről, dárdával, íjjal, nyílvevesszővel semlegesíteni. A másik ember komolyabb ellenfélnek bizonyult. Ide már bonyolultabb stratégia kellett, s habár a pusztá erő és testi ügyesség sokat számított, a tervezés, a harcmódor egyre nagyobb szerepet kapott. Őseinknek meg kellett tanulni háborúskodni, nem csupán indulatosan verekedni.

Kettős jelentésű pompa: az esztétika és a harcias fellépés egyformán fontos!

Még ma is közkorszaki körülmények között él és harcol ez az új-guineai ember, a fennsík egyik elfelejtett völgyében, a Jimi folyó mentén.

Talán az utolsó Merauki kannibálok ezek a harcosok, kiket a fényképész valamikor a XIX század végén kapott lencsevége Új-Guineában

Bosszúra bosszú

Még mindig van egy-két hely Földünkön, ahol fellelhetőek a törzsi társadalmak, s ahol a nézeteltéréseket többé-kevésbé a „hagyományos” háborúskodással rendezik. Egyike ezeknek a helyeknek Új-Guinea, ahol a sziget belsejében emelkedő fennsík eldugott zugaiban, mondhatni, mindennaposak a törzsi harcok. Az új-guineai bennszülöttek – főként a fennsíkiak – meglehetősen harcias természetű emberek. A törzsi háborúk ma sem ritkák, főleg *Irian Jaya* határvidékén. A harcoknak rituális jellege is van, mert sok esetben a fő cél nem is annyira az ellenség elpusztítása, hanem inkább maga a csata, a viadal megvívása.

Egy-egy csata indítóoka leggyakrabban a bosszú. Ha egy törzs vagy klán valamit vétett egy másik csoport ellen, akkor az kártérítést követel. A kártérítés mértéke a véteknek megfelelő, szemet szemért alapon. Gyilkosság, emberölés – még ha ez netán csak baleset folytán történt is – általában csak emberélettel váltható meg. Viszont ezt az emberéletet is „illik” megbosszulni, tehát a dolog soha sem tud véglegesen befejeződni: generációkon keresztül folytatódik a megtorló hadjáratok, a gondosan megtervezett és végrehajtott csaták láncolata. Az idők homályába vesztett eredeti indítóok gyakran ismeretlen a hadakozó ellenfelek előtt.

Ezek a csaták nem spontán összecsapások: a szemben álló csoportok hírközvetítők révén kapcsolatban állnak egymással, s legtöbbször egyenlő számú és erejű csapatokat állítanak össze. Megbeszélte időben és helyen megtörténik az ütközet, mely valójában sokkal nagyobb zajjal, ugrálással, fenyegetőzéssel jár, mint fizikai kontaktussal: az ellenfelek több sértést vágnak egymás fejéhez az ellenfelek, mint buzogányt vagy baltát. Emberéletben nem sűrűn esik kár. Néha azért előfordul, hogy valakit eltalál egy dárda vagy nyílvevő – sőt, az elmúlt évtizedekben néha előkerül egy-egy házi készítésű vagy valahonnan „szerzett” sörtes is, mely rozsdás szegekkel, kavicsal töltve könnyen kiolthatja az emberéletet.

Egyem a szívedet!

Van azonban más jellegű harc is Új-Guineában. Ennek indítóoka ugyancsak egyszerű: az éhség! Világszerte elterjedt elképzelés, hogy a kannibalizmus gyakori Új-Guineában, hogy az ottaniak kedvenc eledele az emberhús. A valóságban ez másként van: a kannibalizmusnak sok törzsi kultúrában rituális jelentősége van, illetve volt; nem egy esetben csakis ez az indítóok. Ritkák azok a törzsi kultúrák, melyeknek aktív része a kimondottan emberevő „húsvadászat”. Az ilyen célú embervadászatok gyakoribbak voltak a régi Melanézia tör-

Az emberölés nem esett nehezeze ennek a XIX. század-béli melanéz harcosnak. Új-Britannia partmenti bennszülöttei előszeretettel használták gyilkos bunkóikat

ténetében, s mondhatni, hogy egészen a XIX. század végéig – főként az állati fehérjében szűkölködő szigetvilágban, és ahol a gyarmati hatóságok fegyveres alakulatai csak ritkán fordultak meg – nem számítottak különleges eseményeknek. Ma már egyre ritkábbak a szavahihető jelentések, melyek kannibalizmusról számolnak be, de azért néha-néha csak felbukkannak. Leginkább idősebb bennszülöttek elbeszéléseiből ismerkedhetünk meg ilyen vér-

fagyasztó történetekkel, semmint személyes tapasztalatok árán. Én magam is csak így kerültem a téma közelébe. Apangai faluban, a Sepik folyó mentén, az egyik ottani „Big Man”-től (főnöktől) hallottam egy-két érdekes történetet – melyeknek ja-

dászatban, mégpedig kettős „szereposztásban” is: először mint áldozat, később pedig mint embervadász! De halljuk történetét!

A *Myanmin* nemzetiség még az 1970-es évek elején is két szakaszra osztotta az évet: a száraz időszakban, amikor könnyű volt a

származott is, kincset ért a közösség számára. Az idősebb már nem volt megbízható: az már fel tudta fogni, ami körülötte történt, és feltehető volt, hogy egyszer majd bosszút áll szülei gyilkosain. Nem mintha a Myonmin örökbefogadók sokat titkolódtak volna a gyermekek előtt: előbb-utóbb megismertették velük igaz történetüket. Tim Flannery embere még azt is tudta, hogy amikor újdonsült „nevelőapja” vállán, *bilem*-be (fonott szatyor) csomagolva utazott új otthona felé, hordozója másik vállát édesapja felkoncolt testrészei nyomták!

Átok rátok!

Ausztrália északi tájain is előfordultak emberevők, ami érthető is, hiszen az ausztráliai vadon nem bővelkedik vadászható vadban. A hús nagy kincset jelentett a bennszülötteknek, akik sokszor hosszú időn keresztül kénytelenek voltak apró gyíkokon, rovarokon tengődni. Egy lemészárolt ellenfél teteméből jó néhány harcos nyerhetett életet adó erőt, biztosíthatott védelmet hordájának, s vadászhatott sikeresebben.

Mégis, az ausztrál bennszülöttek általában nyugodtabb vérmérsékletű, békésebb emberek, mint a melanézek. Ahol bősége volt a táplálék, a kannibalizmus szokása nem alakult ki. Háborúkat persze vívtak, hiszen a különböző embercsoportok között mindig akad valamiféle konfliktus. De a háború veszteséggel is jár, mindkét fél részéről. Egy kis létszámú, vadászból, gyűjtögetésből élő bennszülött csoportban nagyon nagy szükség van a teljes erejű férfiakra. Akár csak egyetlen ilyen ember elvesztése is katasztrofális lehet a csoportra nézve. Éppen ezért az ausztráliai bennszülött nagyon meggondolta, mielőtt harcba bocsátkozott volna ellenfeleivel. Inkább őseinek szellemeit, totemállatának segítségét kérte a túlvilágról. Ellenfelét is ezen az úton igyekezett legyőzni: véres harcok helyett inkább mágiával próbált neki ártani.

Reméljük, hogy ha lassan is, nehezen is, de azért tanulunk. Igaz, ma is harcban állunk egymással, és harcainkat még mindig az ősemberre jellemző indoklások tüzelik. Ma is vadászterületünket, szákmányunkat feltjük a másik törzstől. Mérlegeljük, kinek kellene először odacsapni: várjunk, míg ők kezdik, vagy előzzük meg őket? Valójában még mindig „kőbaltás emberek” vagyunk... De remény azért van: talán megtanultunk már annyit, hogy tettek helyett esetleg másként is lehet konfliktusokat megoldani. Elvégre is, emlékezzünk egy másik közhelyre: szóból ért az ember!

Dr. Hangay György

Az ausztráliai bennszülöttek néha békésebben intézték el háborús ügyeiket. Az ellenség helyett inkább totemállatának földbe vésett ábrázolását lándzsázták „halálra”

Az idegent egyes falvakban harcias fogadtatás illeti. A tapasztalatlan utazó soha sem tudhatja, hogy valami népszokással vagy komoly veszéllyel áll szemben

varése talán csak évtizedek óta ismételt, már-már népmesének számító mende-monda lehetett.

Élve és halva

Dr. Tim Flannery, a neves zoológus és történész, egykori múzeumi kollégám részletesebb leírásokat is hallott egyik bennszülött terepmunkásától. Ez a fiatal, *Myanmin* nemzetiségű bennszülött még személyesen is részt vett egy-egy hússzerző emberva-

síksági árterületeken mozogni, disznóra vadásztak, s amikor beköszöntött az esős évszak, a harcosok fenn a hegyek között embervadászatra indultak. Kiszemeltek egy kisebb falut, mely elszigetelten élt valahol az őserdőben, és váratlan rajtaütéssel az utolsó szálig lemészárolták az ott lakókat. Erre azért volt szükség, hogy az esetleges túlélők ne tudjanak bosszút állni. A gyilkolás befejeztével a klán kunyhóit felgyújtották, a hullákat kizsigerelték, s annyit tetemet vittek magukkal, amennyit csak elbírtak. Az elbeszélő még a böllérmunka részleteire is kitért: miként kellett a tetemeiket feldarabolni, hol kellett vágásokat ejteni, hogy azokat hátzissákként tudják cipelni hazafelé a hosszú úton.

Ám ezeknek a rajtaütéseknek nem kizárólag hússzerzés volt a céljuk: legalább olyan fontos volt a gyermekrablás is. A hathét évesnél fiatalabb gyermekeket ugyanis nem ölték meg, hanem magukkal vitték, vissza a *Myanmin* faluba. Mint általában minden új-guineai népnél, náluk is nagyon nagy volt ugyanis a gyermekhalandóság, s ha egy gyermek valahogy megérte hatodik-hetedik évét, akkor már nyilvánvalóvá vált, hogy életerős, le tudja küzdeni az ezernyi betegséget és a kicsinyekre leselkedő egyéb életveszélyes bajt, tehát hasznos tagja lesz majd a törzsnek. Ezért hát az ennyi idős gyermek, még ha az ellenségtől